

Makalenin Geliş Tarihi: 25 Kasım 2020
Makalenin Kabul Tarihi: 17 Aralık 2020

**BEŞ KÜÇÜK DOMUZ VE FİLLER DE HATIRLAR ROMANLARINDA HERCULE
POIROT'NUN YAZAR-DEDEKTİF OLARAK İŞLEVİ**
THE FUNCTION OF HERCULE POIROT AS A WRITER-DETECTIVE IN *FIVE LITTLE PIGS* AND *ELEPHANTS
CAN REMEMBER*

*Sena Şahini**

Öz

Agatha Christie'nin geçmişte işlenen ve aradan geçen uzun yıllardan sonra yeniden ele alınan cinayetler hakkında yazdığı iki roman, *Beş Küçük Domuz* (1942) ve *Filler de Hatırlar* (1972), başkarakter dedektif Hercule Poirot'nun üstün çözümlene yöntemlerini sergilediği eserlerden ikisidir. *Beş Küçük Domuz* romanında Poirot, geçmişte işlenmiş bir cinayetin tanıklarından belleklerinde kalan anıları yazıya dökmelerini ister. Bu yazılı anlatılar, diğer yazılı belgeler olan günlükler ve mektuplarla bir araya getirildiklerinde sadece dedektif için anlam ifade eden ve kurgulandıklarında cinayetin hikâyesi haline gelen metinlere dönüşürler. *Filler de Hatırlar* romanı ise geçmiş anımsayan tanıkların dağınık ifadelerinden yola çıkıp, türün diğer örnekleri olan başka anlatılarla desteklenerek aynı kurgusal süreçlerden geçer ve yine dedektif tarafından bir hikâye olarak bir araya getirilir. Eserde Poirot'ya yardım eden ve mesleği cinayet romanları yazmak olan bir karakter bulunmasına rağmen dedektif, yaratıcı yeteneği ile burada da bir tür yazara dönüşmüştür. Bu örnekleri göz önüne alan bu çalışma, tanıkların geçmişi nasıl anımsadıklarını, bu anıların dedektif tarafından hangi yöntemlerle bir araya getirildiğini ve dedektifin yaratıcı yazarlık yeteneğini nasıl sergilediğini göstermeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Agatha Christie, Dedektif, Hercule Poirot, Yazar, Anlatı.*

Abstract

Five Little Pigs (1942) and *Elephants Can Remember* (1972) by Agatha Christie are the two novels about the murders committed in the past and reconsidered after many years. In these novels detective Hercule Poirot exhibits his superior abilities on

* Öğr. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, İzmir/TÜRKİYE; ORCID: 0000-0003-3532-4868.

deduction methods. In *Five Little Pigs*, Poirot asks the witnesses of the murder committed in the past to write down their memories about the incidents. These written narratives, combined with other documents such as diaries and letters, turn into texts that only make sense for the detective. They eventually become the story of the murder when they are fictionalized. Based on the scattered statements of the witnesses reminiscent of the past, *Elephants Can Remember* is supported by some narratives like the other examples of the genre. Furthermore, it goes through certain processes and is integrated into a story by the detective. Although there is another character whose profession is writing crime novels, Poirot has become a sort of writer with his creative ability. With particular references to the selected works, this article will try to show how witnesses remember the past, in what ways these memories were brought together by the detective, and how Poirot demonstrates his creative writing abilities.

Keywords: *Agatha Christie, Detective, Hercule Poirot, Writer, Narrative.*

Giriş

Agatha Christie'nin yazdığı altmışın üstünde cinayet romanı içinde pek çok cinayet yöntemi kullandığı ve bu cinayetleri birbirinden farklı yöntemlerle çözüme ulaştırdığı bilinmektedir. Yazar, katil ya da katilleri eser boyunca okuyucudan saklamak ve hikâyenin sonunda okuyanı şaşırtmak adına anlatı biçimleriyle oynamış, katilin kim olduğu gizemini ve şaşkınlık yaratan cinayet işleme yöntemlerini son sahneye kadar başarıyla koruyarak eserleri ile okuyucusunu her zaman tatmin etmeyi başarmıştır. Bunlara örnek olarak, *Roger Ackroyd Cinayeti*'nde (*The Murder of Roger Ackroyd*, 1926) romanın anlatıcısı konumunda olan şahsın aranan katil çıkmasını veya *Cesetler Ağlamaz*'da (*Peril at End House*, 1932) bütün roman boyunca kurban gibi görünen karakterin aslında katil olmasını sayabiliriz. Hatta suç ve ceza, adalet ve yargı kavramlarını tartıştığı *Doğu Ekspresinde Cinayet* (*Murder on the Orient Express*, 1934) adlı romanında, cinayeti işleyen on iki kişiyi salıvermek zorunda kalan dedektif Hercule Poirot'nun ikilemini ve *Ve Perde İndi* (*Curtain: Poirot's Last Case*, 1975) adlı romanında yine Poirot'nun ömür boyu aradığı katili durdurabilmek adına, ömrünün son günlerinde bir cinayet işlemek zorunda kalmasını da bu sıra dışı durumlara ekleyebiliriz.

Maceranın sonunda dedektif Hercule Poirot'nun öldüğü *Ve Perde İndi* adlı romanı Poirot'nun son kez görüldüğü eser olarak okuyucusuyla 1975'te buluşmuştur. Ancak bu eserin 1940'ların başında yazıldığı bilinmektedir. Hercule Poirot'nun bir davayı çözdüğü son yazılı eser ise *Filler de Hatırlar* (*Elephants Can Remember*, 1972) romanıdır. Bu romanın temel izleği, geçmişte işlenmiş suçların, aradan geçen uzun yıllardan sonra yeniden ele alınması ve çözüme ulaştırılmasıdır. Geçmişte işlenen cinayet temasının diğer bir örneği yine bir Hercule Poirot macerası olan ve 1942'de yayınlanan *Beş Küçük Domuz*'dur (*Five Little Pigs*). İlk basımında romanın adı bu temayı vurgulamak adına *Murder in Retrospect* olarak geçer. Ancak daha sonraki basımlarda romanın adı Christie'nin pek çok eserinde kullanmayı sevdiği çocuk şiirleri ve tekerlemelerinden birisine atıfta bulunarak *Beş Küçük Domuz* olarak değiştirilir. Yazar birden fazla eserinde, İngiliz kültüründe popüler bir yeri olan tekerleme, şiir ya da şarkıları kullanarak hem romanın okuyucu kitlesini başlıklarda sürekli geçen "cinayet", "ceset" veya "ölüm" kelimelerinden biraz olsun uzaklaştırmış, hem de en masum şarkı ya da tekerlemenin altında soğuk ve bilinmeyen kötü bir niyetin olabileceği fikriyle gerilim, merak ve ürperti duygusu yaratmıştır. *Beş Küçük Domuz* romanında dedektif Hercule Poirot,

geçmişin yeniden kurgulanması için tanıkların yazılı ifadelerini kullanmakta, *Filler de Hatırlar*’da ise tanıkların sözlü ifadelerini romancı Ariadne Oliver karakteri ile birlikte bir araya getirmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma, romanlardaki olayların eski tanıklar tarafından nasıl yeniden hatırlandığını, geçmişin dağınık parçalarının Belçikalı dedektif Hercule Poirot tarafından geriye dönük bir bakış açısıyla nasıl yeniden bir araya getirildiğini, gerçeğin sonradan nasıl yeniden inşa edildiğini ve Agatha Christie’nin bunları romanlarında hangi yöntemlerle gerçekleştirdiğini göstermeye çalışacaktır.

Tzvetan Todorov’un “The Typology of Detective Fiction” adlı makalesinde belirttiği gibi klasik dedektif romanlarında biri suçun hikâyesi, diğeri de soruşturmanın hikâyesi olmak üzere iki farklı anlatı bulunmaktadır (Todorov, 1977: 44). Bu durum Christie’nin burada incelenen her iki romanında da söz konusudur. Suçun işlenişinin anlatıldığı bölüm, romanın sonuna kadar okuyucudan saklanarak bir tür merak ve gerilim yaratmaktadır ki bu da türün gerekliliklerinden biridir. Suç anlatısının soruşturma ve sonuçlanma anlatısıyla hiçbir organik bağı yoktur (Todorov, 1977: 44). Suçun işlenişini anlatan ve Rus Biçimcilerinin “fabula” olarak tanımladıkları hikâye geçmişe dairdir ve romanın sonuna kadar tam olarak bilinemez. İkinci hikâye ise birinci hikâyenin ortaya çıkışını sağlayacak olan olay örgüsünü yani “syuzhet”yi oluşturur. Todorov’a göre ikinci anlatının kendi başına bir önemi yoktur, çünkü o okuyucu ve suç anlatısı arasında sadece bir arabulucudur (Todorov, 1977: 46). Ancak burada irdelenen iki romanın üzerinde durulması gereken bazı farklı özellikleri vardır. Her iki eserde de suçun işlenmesi ile soruşturmanın yürütülüp gerçeklerin ortaya çıkması arasında çok uzun bir zaman dilimi bulunmaktadır. Geçmişe dönük bir yapı sergileyen soruşturma aşamaları herhangi bir tehlike, tehdit veya hata yapma riski olmaksızın devam eder. Soruşturmaların acelesiz ve herhangi bir müdahale ve baskıdan bağımsız yürütülmesi, hatta çeşitli deneme-yanılma aşamalarından geçmesi kurgusal bir anlatı oluşturma sürecine benzemektedir. Todorov’un ifadesinden yola çıkan Peter Hühn, “The Detective as Reader: Narrativity and Reading Concepts in Detective Fiction” adlı makalesinde dedektif romanlarında anlatılan öykülerin yazma ve okuma kavramlarını vurgulayan öyküler olduklarını söyler (Hühn, 1987: 451). Makalesinde suçlunun suç anlatısını yazma, dedektifin ise bunu okuma ustalığını ön plana çıkaran Hühn, bir noktada dedektifin okuma yetisinin bir tür “yazma eylemi”ne de işaret ettiğini vurgular (Hühn, 1987: 459). Hatta dedektifin yardımcısı olan anlatıcının yazarlık görevini de bu denkleme dâhil eder. Bu görüşler ışığında, *Beş Küçük Domuz* ve *Filler de Hatırlar* romanlarda ikinci anlatı, yani olay örgüsü, bağımsız yapboz parçalarının ya da daha uygun bir benzetmeyle bir yazarın romanı için tuttuğu kısa notların anlamlı bir bütün olarak bir araya getirilmesi eylemlerinden oluşur. Bu küçük parçalar, *Beş Küçük Domuz*’da çoğunlukla tanıklardan sağlanan yazılı metinlerden oluşurken *Filler de Hatırlar*’da anılar, dedikodular ve tahminler gibi sözlü ifadelerle tanımlanır. Richard York’un da vurguladığı gibi dedektif romanlarında ortaya konulan sonuç dedektif karakterinin zihinsel işleyişinin bir ürünüdür (York, 2007: 20). Böylece her iki eserde de dedektif karakteri önce bu kısa notların okuyucusu sonra da yeni bir görev üstlenerek suç anlatısının yazarı haline gelir. Bu durumu vurgulayan ve eserleri diğer Poirot maceralarından ayıran bir başka unsur ise Hercule Poirot’nun yaşam

boyu dostu ve yardımcısı Arthur Hastings'ın bu romanlarda rol almamasıdır. Bilindiği üzere Hastings, yer aldığı maceraların anlatıcısı konumundadır ve üstün yetenekli dedektif ile okuyucular arasında bir köprü oluşturarak roman içinde meraklı ama kafası dedektif kadar çalışamayan sıradan insanı temsil eder. Ayrıca, çözüme kendi başına ulaşamadığından cinayet anlatısının eserin sonuna kadar gizli kalmasına da sebep olur. Hastings'ın burada irdelenecek romanlardaki yokluğu, geçmişe dönük soruşturma ve veri değerlendirme işinin sadece dedektif tarafından yapılan bir anlatı kurgulama olmasına yol açmakta ve böylelikle Poirot'nun bu romanlarda bir yaratıcı yazar işlevini gerçekleştirdiği sonucuna varılmasını kolaylaştırmaktadır.

Beş Küçük Domuz

Beş Küçük Domuz romanının “Başlangıç: Carla Lemarchant” adlı giriş bölümünde Carla'nın annesi ve babası ile ilgili bilgiler okuyucuya sunulmaktadır. Bu bilgilere göre, Caroline Crale ressam kocası Amyas Crale'i zehirleyip öldürmekten suçlu bulunmuştur. Caroline hapisanede ölmeden önce beş yaşındaki kızına masum olduğunu söyleyen bir mektup bırakmıştır. Yirmi bir yaşına giren ve mektubu okuyan kızı Carla, gerçek katili bulması için Hercule Poirot'ya başvurur. Poirot'nun kendine özgü yöntemleri olduğunu bilen genç kız, dedektifin cinayet sırasında evde bulunan herkesle konuştuktan sonra koltuğuna oturup düşünerek gerçek katili bulabileceğine inandığını söyler (Christie, 1984: 13). Dedektif Poirot önce davada görevli olan avukat, savcı ve polis müfettişi gibi uzmanların görüşlerini alır ve onlardan duruşma dosyalarındaki anlatılardan yola çıkarak geçmişe dönmelerini ve dava, kurban ve sanığa dair düşüncelerini belirtmelerini ister. Uzmanların ifadelerine göre, Caroline mahkeme boyunca kendisini hiç savunmamış, kocasının intihar etmiş olabileceğinden başka hiçbir fikir ileri sürmemiş ve sonuçta jüriyi ikna edemediği için ölüm cezasına çarptırılmıştır. Çoğu kişi kadının sükûnetine ve asaletine hayran olmuş ancak ondan başkasının Amyas Crale'i öldürmüş olabileceğine inanmamıştır. Caroline'in gençliğinde kız kardeşi Angela'yı bir öfke patlaması sonucu kalıcı şekilde yaralamış ve bu yüzden de muhtemelen şiddete eğilimli olduğu her fırsatta vurgulanır.

Poirot'nun bir sonraki adımı, on altı yıl önce yaşanan olaylara birinci elden tanık olmuş ve hâlâ yaşayan beş kişiye ulaşmaktır. Poirot, kendilerinden hâlâ hatırlayabildikleri ayrıntıları alabilmek ve o günlerde yaşananları bir daha canlandırmalarını isteyebilmek için bir bahane uydurur; geçmişte işlenmiş dikkate değer cinayetlerin hikâyelerini bir kitapta toplayacağını, “cinayetleri tümüyle psikolojik bakımdan” (Christie, 1984: 54) değerlendirip yazıya dökkeceğini söyler. Dedektif bu amaç doğrultusunda tanıklardan Amyas Crale cinayeti hakkında hatırladıklarını anlatmalarını ve cinayete ilgili, bütün olaylar ve bütün konuşmalar dâhil olmak üzere, insanların yüz ifadelerinden evdeki atmosfere kadar bildikleri her şeyi yazmalarını ister. Bunun neredeyse imkânsız olduğunu düşünen tanıklara bir açıklama olarak, dedektif, kişilerin hafızalarındaki seçilmiş anıları bir araya getirmelerinin önemli olduğunu vurgular: “Zaman geçtikçe hafıza bir olayın önemli kısımlarını saklar, gereksiz ayrıntılarını da unuttur” (Christie, 1984: 61) der. Nuri Bilgin'in bir benzetmeyle açıkladığı üzere, “Bellekte

daima bir seçicilik vardır. Anımsamak ya da unutmak, tıpkı bir bahçıvanın yaptığı gibi, ayıklamak ve budamak demektir. Anılar bitkilere benzer; bazılarında kurtulunursa diğerleri gelişebilir, çiçek açar” (Bilgin, 2013: 24). Bu benzetmede de belirtildiği gibi, tanıkların hafızalarında kalan anıların, gereksiz ayrıntılardan arınmış ve gerçeklerle doğrudan ilişkili olaylar olarak ortaya çıkacağını düşünen Poirot, yazılı ifadeleri almakta ısrar eder. Dedektifin bu arzusunun bir sebebi de polis kayıtlarına veya dava dosyalarına çeşitli sebeplerle girmemiş olan, sadece kişisel izlenimlere dayalı bilgilere ulaşmaktır. Henri Bergson’un da vurguladığı gibi, geçmiş deneyimler bireysel deneyimlerdir, ortak değildir; *“çünkü aynı fiili durumla bağdaşabilen farklı anılarımız her zaman var olmuştur”* (Bergson, 2007: 132). Bu yüzden de bu deneyimlerin farklılık göstermeleri, birbirlerinin eksiklerini tamamlamaları normaldir. Sebeplerden biri olarak, geçmişin konuşurken yeniden canlandırılması ile yazarken yeniden yaşanmasının birbirinden farklı şeyler olması da gösterilebilir, çünkü konuşma eylemi genelde duygulara dayalı, dağınık ve bağlantıları kopuk bir yapı sergilerken yazma eylemi yeni ve düzenli bir kurgulama gerektirmektedir. Belki de bu nedenle Meredith, Amyas’ın cesedini ilk gördüğü anı ayaküstü anlatmak istemez. Yazarak daha iyi ifade edebileceğini düşünür (Christie, 1984: 82). Aynı şekilde, Elsa Greer’in kocası Lord Dittisham cinayete ilgili gerçekleri herkesin zaten bildiğini söylediğinde Poirot ona, *“Fakat bunları nasıl yorumlayacaklarını bilmiyorlar”* (Christie, 1984: 87) cevabını verir. Yazmak aslında hatırlamak ve yeniden yorumlamak demektir. Romanın sonunda dedektifin elindeki veriler ve ipuçlarıyla gerçeği yeniden kurgulaması da bu yorumlamaya bir örnek oluşturur.

Yazılı ifadeler sırayla okuyucuya aktarılırken ilk ifadeyi yazan Philip’in o dönemde tuttuğu bir günlükten yararlandığını görürüz. Geçmişini aydınlatma yollarından biri olan günlükler romanda, daha sonra bahsedilecek olan mektuplar kadar önemli bir yer tutar. Yazdıkları dönemde sahibinin tüm duygusal durumlarının ve davranışlarının kaydını tutan günlükler geçmişini anımsatmaya yardımcı olurken aslında bugünün de ipuçlarını vermektedirler. Burada Philip’in günlük tutmuş olması onun hesaplı ve dikkatli biri olduğunu göstermekte, yazdığı ifade ise önyargılı ve öfkeli bir insan olduğunu ortaya koymaktadır. Philip Blake’in yazılı anlatısı, son derece öznel fikirler ve çıkarımlarla doludur. Günlüğüne başvurarak bazı tarihleri ve olayları doğru aktarmasına rağmen ifadesinde baştan sonra önyargular ve genellemeler bulunmakta, olaylar arasındaki boşlukları tahminlerle doldurmaktadır. Ancak Philip’in yazdıkları, Poirot için son derece yararlı olmuştur, çünkü bu yazılar, tam da onun istediği şekilde, insanların gizli duygularını, gerçekleşmemiş ve öfkeye hatta nefrete dönüşen arzularını net bir şekilde göstermektedir. Philip Blake katil değildir ve katil sanılan Caroline’i şiddetle kınamaktadır. Bunun altında ise zamanında kendisini reddetmiş ve asla erişemeyeceği bir kadını aşağılama amacı yatmaktadır. İçinde bulunduğu romanlara baktığımızda, Hercule Poirot için görev tanımı hiçbir zaman sadece kimin katil olduğu sorusunu yanıtlamak olmamıştır. Diğer maceralarında da olduğu gibi, Poirot olaylara karışan herkesin duygusal ve psikolojik değerlendirmelerini yapmak ve böylece sadece bulmacayı çözmeyi değil bir hikâyeyi tamamlamayı da başarmak istemiştir. Bu yüzden bütün yazılı anlatılar, olayla ilgili olsun olmasın, kendisi için değerlidir. Bu noktada aslında Poirot’un bir

roman oluşturur gibi sadece ana hikâyeyi değil, arka planda veya geçmişte yer alan bütün ayrıntıları da topladığını ve büyük resmin içindeki yerlerine koymayı tercih ettiğini görebiliriz.

Yazılı ifadeler içinde kendisine en yararlı olan, hiç kuşkusuz mürebbiye Cecilia Williams tarafından yazılandır. Caroline ile birlikte cesedi ilk bulan kişi olan Williams, daha önce polise ve mahkemeye anlatmadığı bir bilgiyi Poirot için yazıya döker. Caroline Crale'in, kocasının cesedini bulduktan sonra, yalnız olduğunu sandığı bir anda gizlice bira şişesini temizleyerek parmak izlerini yok etmeye çalıştığını gören mürebbiye, cinayet işlemiş olsa bile haklı olduğunu düşündüğü Caroline'e destek olmak amacıyla bunu yıllarca herkesten saklamıştır. Bu bilginin Caroline'in suçunun kanıtı olarak düşünülmesi Poirot'nun kolayca çürüttüğü bir fikirdir; çünkü her şeyin ortaya çıkarıldığı son toplantıda Poirot'nun özellikle vurguladığı gibi; *“Coniine bardağa konulmuştu, şişeye değil. Şişede hiçbir zaman zehir yoktu. Ve Caroline Crale bunu bilmiyordu”* (Christie, 1984: 171). Bu bilgiyle Poirot yıllar önce katilin kim olduğu ile ilgili varsayımların hatalı olduğunu kanıtlamış olur.

Tanıkların ifadelerinde de görülebileceği gibi anlatının anılardan oluşması yanında, geçmişini şekillendirmesi de söz konusu olmaktadır. Bu, geçen zamana rağmen izlenimlerden bağımsız, değişmeyen gerçeğe ulaşmanın yollarından biridir. Ancak aslında herkes için ulaşılabilir olan bu gerçeği görebilmek, Poirot'nun bakış açısını gerektirmektedir. Sözlü ve yazılı ifadeler arasında oluşacak farkları tahmin ettiğinden Hercule Poirot, tanıkların geçmişini yazı yoluyla yeniden kurgulamalarını istemiştir. Bunun için bir yazar kadar başarılı olmaya gerek yoktur. Tam bu noktada, *Filler de Hatırlar* romanında Poirot'nun arkadaşı cinayet romanları yazarı Ariadne Oliver'ın sözlerini hatırlamak gerekir. Oliver, *“Ben sadece kitap yazarım”* der, *“Bütün o romanların hepsi de hayal ürünü şeylerdir. Cinayetler konusunda hiçbir bilgim yoktur. Kriminoloji konusunda da bir şey bilmem”* (Christie, 1976: 16). Oliver'in burada vurgulamak istediği durum cinayetleri ortaya çıkarma işinin “kurgusal” bir eylem olmadığı ve bu yüzden de kendisinin bu eyleme dâhil olamayacağıdır. Hatta kurgu dünyasına fazlaca daldığından yazarın gerçek hayatla bağları oldukça zayıftır (Bernthal, 2016: 57). Zaten Oliver, *Filler de Hatırlar* romanının olay örgüsü içinde, tanıklarla konuşup anılar, dedikodular ve söylentilerle dolu verileri topladıktan sonra onları anlamlı bir bütün haline getirememiştir. Her iki roman ele alındığında, geçmişte bu cinayetleri soruşturan dedektif ve polis memurlarının aynı bilgilere sahip olmalarına rağmen gerçeğe ulaşamamaları da Hercule Poirot'nun örnek olduğu üstün dedektif tanımını gösterir niteliktedir. Poirot'nun bu eserlerde yarattığı fark böyle bir kurgulama eylemi sayesinde oluşur. Geçmişin dağınık parçalarını bir araya getirmeye çalışan kişinin bir yazara dönüşmesi aslında anlatı denen yapının kendine dönük olma durumunu da vurgular; çünkü kurmaca, parçaların anlamlı bir şekilde, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır. Parçaları birbirine bağlama, nedensellik ve böylece sağlam bir olay örgüsü sunma işi dedektif romanının başlıca amaçlarından biridir zaten. Kurgulama, yeniden oluşturma, yeniden ifadelendirme eylemlerinin mesleği yazarlık olan biri tarafından değil de bilimsel bir yöntemle, sebep-sonuç ilişkisi kurma becerisine sahip rasyonel dedektif karakter tarafından yapılmış olması her iki

romanda da vurgulanmakta, dedektif karakterinin tür içerisindeki üstün özellikleri ve konumu öne çıkarılmaktadır.

Yazılı ifadelerin bir araya gelerek gerçeği parça parça oluşturdukları *Beş Küçük Domuz* romanında başka bir yazılı anlatı türü de mektuplardır. Her noktası düşünülerek ve dikkatle tasarlanmış bu mektuplar, yazan kişinin karakterini ele verecek ayrıntılarla doludur. İlki, Caroline Crale'in kızına yirmi bir yaşına girdiğinde okuması için bıraktığı, aslında suçsuz olduğunu itiraf ettiği mektuptur. Bu mektup sayesinde Carla babasının gerçek katilini bulması ve annesinin masumiyetini kanıtlaması için Hercule Poirot'yu tutmuştur. Caroline'in bıraktığı ikinci mektup, kız kardeşi Angela Warren'a yazdığı mektuptur. Cinayet işlendiği sırada ergenlik çağında olup yatılı bir okula gönderilmek üzere olan genç kız, dava sırasında ablasının arzusuyla ülkeden uzaklaştırılmıştır. Poirot Caroline'in bıraktığı bu mektubu inceleyip, hem Caroline'in hem de Angela'nın karakterlerini daha önce yazılı ve sözlü olarak sunulmuş olan anlatılardan yola çıkarak çözümler; böylece de Caroline'in mahkemedeki sessizliğini anlamlandırabilir. Caroline, Amyas'ı, öfkeli ve asi kız kardeşi Angela'nın öldürdüğünü zannetmiştir. Küçükken kız kardeşine verdiği kalıcı zararı telafi etmek ve mektupta bahsettiği "*insanın borçlarını ödemesi*" (Christie, 1984: 110) gerektiği prensibine dayanarak hem kendisini hem de kız kardeşini huzura kavuşturmak isteyen Caroline mahkeme sürecinde kendisini savunmamıştır. Kız kardeşinin elinde yıllarca duran ve birçok kere okunmuş olmasına rağmen derinliği anlaşılabilen mektubun "*Şimdiye kadar tatmadığım bir huzura kavuştum. Her şey yolunda hayatım. . . Geriye bakarak pişmanlık duyma*" (Christie, 1984: 110) kısımları, Caroline'in bir yanlış anlaşılma yüzünden Angela'nın katil olduğunu zannederek kendini onun için feda ettiğini ortaya çıkaran Hercule Poirot sayesinde yeni bir anlama ulaşmıştır. Elsa Greer ise, Amyas'ın ona yazdığı ve içinde o dönem hissettiği arzuyu ve aşkı "*Her şeye rağmen sen benim olacaksın. Senin için ruhumu şeytana bile satarım*" (Christie, 1984: 95) sözleriyle ifade ettiği mektubu hâlâ saklamakta, bunu kendi davranışlarının bir açıklaması ve bahanesi olarak görmektedir. Elsa, Amyas'ın karısından boşanarak kendisiyle evlenmek gibi bir niyeti olmadığını öğrendiğinde öfkeye kapılmış, tamamen suçlu bulunduğu Caroline'in acı çekmesi için Amyas'ı zehirlemiştir. Caroline'in mahkemedeki sessizliğinin ve sabrının gerçek sebebini bilmediğinden nefreti ve öfkesi dinmemiş ve işlediği suçun tatminini de yaşayamamıştır.

Dedektif romanlarının başlıca amaçlarından biri, belki de en önemlisi, romanda bahsi geçen toplumun cinayet gibi bir suç yüzünden bozulan düzeninin eski haline getirildiğini, kargaşadan kurtulup yeniden huzura kavuşulduğunu ve sonuç olarak yitirilen otoritenin sahibine iade edildiğini göstermektir. Klasik dönem suç romanlarında üstün yetenekler sergileyen dedektifin gerçek amacı sadece suçun yarattığı imkânsız görünen bilmeceyi çözmek değil, bir yandan da adaleti sağlamaktır. Adalet, toplumsal düzenin olmazsa olmaz parçası ve idealidir. Bu ideale ulaşmak adına yaratılan ve şekillendirilen dedektif karakteri; bilimsel yöntem kullanarak, gözlemlenme, veri toplama, değerlendirme, deney yapma, analiz, çözümlenme ve sonuç çıkarma aşamalarını birer birer geçerek gerçeğe ulaşır. Bu aşamaların arasında, Edgar Allan Poe'nun yarattığı ve türün ilk dedektif karakteri olarak kabul edilen C.

Auguste Dupin'in yararlandığı önemli başka bir özellik de bulunmaktadır. "Morgue Sokağı Cinayeti" adlı öyküde, anlatıcının da belirttiği gibi: "Çözümleme gücü, bildiğimiz beceriklilikle karıştırılmamalıdır; gerçi çözümleyici ister istemez becerikli bir kimsedir, ama becerikli kimselerin hepsi çözümleme yapamazlar." (Poe, 1962: 8) Yani sadece akılcılıkla işe koyulmak bir kişinin dedektif olabilmesi için yeterli gelmeyecektir. Bunun dışında bir de yaratıcılık özelliği gerekmektedir.

"Çözümleme gücü ile beceriklilik arasındaki uzaklık, doğrusu, çeşitli hayalleri kafaya toplama gücü ile bunlardan yepyeni bir hayal yaratabilme gücü arasındaki uzaklıktan bile fazladır; ama büyük bir benzerlikleri var. Gerçekten de, becerikli kimseler, kafası hep hayallerle dolup taşan kimselerdir; yaratma gücü olanlar ise birer çözümleyiciden başka bir şey değillerdir" (Poe, 1962: 8-9).

Bu açıklamadan yola çıkarak, suç romanlarının ana karakteri olan dedektifin bir yazar kadar hayal gücüne sahip olması beklenir. Bu durum, Zeynep Ergun'un *Kardeşimin Bekçisi: Başlangıcından II. Dünya Savaşı'na İngiliz Dedektif Yazını* (2015) adlı incelemesinde ortaya koyduğu fikirle de bir açıdan benzerlik göstermektedir. Ergun, dedektif karakteri ile yazın eleştirmeni ve akademisyen arasındaki benzerliğe şöyle değinir: "Yazın araştırmacısının çözümlediği yazınsal ve kaynak metinler, dedektifin incelediği kurbandan edindiği ipuçlarını, kurbanla ilgili bilgileri çağrıştıırır. İkisi de 'doğruluk' niteliğini taşıyan bilgiyi ve sonucu amaçlar" (Ergun, 2015: 28). Bu özellikleri sayesinde, dedektifin elde ettiği ipuçlarını bir olay örgüsü yaratacak şekilde birleştirebilmesi, hikâyeyi ne kadar dağınık veya ne kadar geçmişte yaşanmış bile olsa toparlayıp doğru sonuçlara ulaşabilmesi mümkündür. Hercule Poirot'nun *Beş Küçük Domuz* ve *Filler de Hatırlar* romanlarında gerçekleştirdiği şey tam da böyle yaratıcı ve kurgusal bir eylemdir.

Saklanan mektuplar, tutulan günlükler ve tanıkların yazılı ifadeleri bu romanın olay örgüsüne katkıda bulunan anlatı türleridir. Geçmiş anımsayarak gerçeği ortaya çıkarma yönteminde başvurulabilecek en sağlam kanıtlar olan yazılı anlatılar, dedektif karakterinin neden-sonuç ilişkisi kurarak doğru sonuca varmasını sağlamıştır. Bu bir anlamda geçmişin şimdiki zamanın bir ürünü olduğunu da gösterebilir (Bozkurt, 2015: 18); çünkü yorumlanması her okuyan kişiyle sürüp gideceğinden yazmak tamamlanmış bir eylem sayılmaz (Bozkurt, 2015: 78). Agatha Christie'nin bu romanı modernist bir eser olmamakla birlikte, modernist örneklerin birbirinden bağımsız dağınık imgelerden oluşan anlatı yöntemlerini kullanıyor gibi görünerek yazılı anılar, mektuplar ve ifadeler ile beslenmiş ve ana karakter olan Hercule Poirot'nun bu parçaları doğru okuma ve geçmişi kendi yaratıcı yetenekleri sayesinde anlamlandırmasıyla tamamlanmıştır.

Filler de Hatırlar

Filler de Hatırlar, cinayet romanları yazarı Ariadne Oliver'in bir toplantıda kendisine yöneltilen bir sorunun yanıtını öğrenmek üzere Hercule Poirot'ya danışmasıyla başlar. Oliver'in yıllar önce evlerinin yakınında ölü olarak bulunan arkadaşları Molly ve Alistair Ravenscroft'un ölümlerinin çifte intihar mı yoksa başka birisi tarafından işlenmiş cinayetler mi olduğu merak konusu olmuş; ancak zamanında yapılan soruşturmalar sonucunda hiçbir

kanıt elde edilemediği için dava kapanmıştır. Yazar, çiftin hayatta kalan kızı Celia’nın isim annesidir ve ölümlerin ardındaki sırrı öğrenmeye karar verir. Geçmişteki gizemli bir olay hakkında hâlâ yeni bir şeyler öğrenilebilir mi sorusu olay örgüsünün itici güçlerinden birisidir. Bu gizemin sadece geçmişi anımsayabilen ve bilgi vermeye gönüllü olacak insanlar sayesinde çözüleceğini düşünen Ariadne Oliver, bu insanlar ile hafızaları çok güçlü olan filler arasında benzetme kurarak romanın başlığındaki ifadeyi kullanır. Türkçede “fil hafızasına sahip” diye tanımlanan bu insanlar, bir zamanlar Ravenscroft ailesi yanında çalışmış veya uzak akrabaları olan, karı kocayı çok da iyi tanımayan, aslında arka planda kalmış, unutulmuş kişilerdir. Ancak belleklerdeki bilgi ve anı kırıntıları böyle bir gizemin çözülmesi için tek çare gibi görünmektedir. Böylece Oliver, geçmişin bir resmini oluşturmak adına bu bilgilere ulaşmaya karar verir. Poirot’un danışmanlığında, hatta sorgulama yöntemleri konusundaki bilgilendirmeleriyle Ravenscroft çiftinin evliliklerini ve hayatlarını bir şekilde bilen, geçmişi anımsayan ve önemseyen tanıklarla iletişim kuran Ariadne Oliver tanıkların çok istekli olmalarına rağmen artık hayatlarının merkezinde olmayan ve belirlenemeyen bir şekilde aralarından ayrılan aile hakkında fazla şey hatırlamadıklarını fark eder. Belki de faili bilinen bir cinayet veya acıklı bir intihar gibi sarsıcı durumlarla karşılaşmadığı için anılar etkilerini yitirmiş görünmektedir. Ariadne Oliver sayesinde hastaneye yatmış kardeşler veya hangi kardeşin olduğu bilinmeyen çocuklar gibi unutilan aile üyeleri yeniden hatırlanır; ama her kafadan bir ses çıkmaktadır. Edindiği karma karışık, kimi zaman tutarsız anı parçalarıyla uzun zaman uğraşmasına rağmen yazar, bir sonuca varamaz. Çünkü bu bilgi kırıntıları, yukarıda aktarılan sözlerinde de belirtildiği gibi, yazar için sadece kriminolojik veriler olarak görüldüğünden tek başlarına bir anlam ifade etmemektedir. Onları anlamlı bir bütün haline getiremeyen Oliver, elindeki verilerle yeniden Poirot’ya gider. Tüm yazılı ve sözlü ifadeleri yerlerine yerleştirip, gerekli gördüğü uzmanlar ve tanıklarla yüz yüze görüşen Poirot, konuyla alakalı veriler ile alakasız olanları birbirinden başarıyla ayırarak Ravenscroft ailesinin sakladığı sırları ortaya çıkarıp çiftin ölümlerinin ardında hem cinayet hem idam hem de intihar olduğunu kanıtlar. Molly’nin akli dengesi bozuk ikiz kız kardeşi Dolly tarafından kıskançlıkla öldürülmesinin ardından, Dolly’yi hapse göndermek istemeyen Sir Ravenscroft Molly’nin ölümünü saklamış, Dolly’yi bir süre Molly rolü yapmaya ikna etmiş, kısa bir süre sonra da çıktıkları bir yürüyüşte önce Dolly’yi sonra da kendini öldürmüştür.

Cinayet romanları yazarı Ariadne Oliver’ın özellikle bu son romandaki varlığı Agatha Christie’nin çizdiği bir oto-portreye dönüşmüş görünmektedir; ancak bazı noktalarda bu oto-portrenin kendini fazla önemsemediğini vurgulamak adına bir tür karikatür haline geldiği de düşünülebilir (Bernthal, 2016: 55). Dâhil olduğu diğer maceralar sırasında birçok kere Scotland Yard’ın başında bir kadın yönetici olması durumunda çok daha başarılı olacaklarını söyleyen ve kadınca içgüdü veya sezgi avantajlarını kullanmaya çalışan Oliver, nedense bu eserlerde fazla faydalı olamaz ve araştırma aşamalarında çok çalışkan olsa da katilin kimliği konusunda genelde yanlış sonuçlara ulaşır. Bu anlamda, Ariadne Oliver, Arthur Hastings gibi bir “Watson tipi” yani bir dedektif yardımcısı olarak Poirot ile birlikte maceralara atılan ama ipuçlarını yanlış değerlendirip okuru yanıltan, hatta dağınık ve kafası karışık haliyle düzenli

ve titiz Poirot karşısında yarattığı zıtlıkla “öyküyü hafifleten” bir “gülmece unsuru” olarak algılanabilir (Ergun, 2015: 36). Christie, Ariadne Oliver’ı *Filler de Hatırlar* eserin en başından beri kafası karışmış, topladığı veriler arasında boğulmuş bir karakter olarak resmetmiş ve cinayetleri çözmedeki başarısızlığını her fırsatta vurgulamıştır. Yazar Oliver, öğrendiği bilgilerden birtakım sonuçlar çıkarıp ölümleri anlamlandırmak adına birden fazla hikâye kurgular. Ancak bunlar içleri boş, sebep-sonuç ilişkileri sağlam olmayan ve amaçsız hikâyelerdir. Elindeki verileri nasıl işlediklerini veya nelere sebep olabileceklerini düşünmeden, bilimsel olmayan yöntemler kullanarak bir sonuca ulaştırmaya çalışan Ariadne Oliver, bu yöntemlerin başarısızlığını fark eder. Bir yazar olarak yapabileceği tek katkı, heyecan içeren durumlar önermek olur; ama bunlar da işe yaramaz. Kendisi çözümün olanaksız olduğunu düşünürken Poirot daha temel ve sabit konulara odaklanır ve hikâye kalabalığı arasından seçtiği en basit ve tartışmaya açık olmayan sabit bilgileri kullanarak doğru sonuca ulaşır.

Filler de Hatırlar, her ne kadar kendisinden daha derli toplu olsa da *Beş Küçük Domuz*’a benzer bir şekilde, eski dava kayıtlarından, doktor raporlarından, birbirinden kopuk anı parçalarından, izlenimlerden, dedikodu ve söylentilerden derlenen bilgileri bir araya getirerek oluşturulan bir olay örgüsüne sahiptir. Dedektifin asıl amacı, bu parçaları anlamlı bir bütün haline getirmektir. Bunu bir yazardan daha iyi yapması ve okuyucuyu yazarın yetersizliği ile dedektifin ustalığını karşılaştırmaya yönlendirmesi romanın ilginç unsurlarından biridir. Veri toplama sürecinde öznel görüşlerin arasında bulunan ayrıntıların birer kanıt dönüşmesi yine bilimsel yöntemle gerçekleşmiştir. Molly’nin sahip olduğu, herkesin hatırladığı ama önemseyip anlamlandıramadığı dört peruk, bu durumu açıklamak için örnek olarak gösterilebilir. Kendisi de 1970’lerin pratik bir uygulaması olan perukları kullanmasına rağmen, Ariadne Oliver Molly’nin neden normalde iki tane olması beklenirken dört peruğu olduğu konusunu bir türlü çözemez. Bu günlük nesnelere onun için bir ipucu değildir; ta ki Poirot ölümlerden kısa bir süre önce alınmış sıradan görünümlü fazla perukların bir kadının kılıfına girmek için kullanılabileceğini fark edene kadar. Bu noktada yazarın gözünde sıradanlaşan nesnelere, kendisine yazınsal yetenek atfedilen dedektif tarafından sıradanlıktan çıkartılmış ve roman içinde anlamlı semboller olarak yerlerini almıştır. Romanın giriş paragrafında bir toplantıya gitmek üzere hazırlanan Oliver’ın saçının sürekli değişen şekli ve şapka tercihiyle ilgili yapılan uzun yorumların bu durumu vurgulayacak bir sezdirme olduğu açıkça bellidir.

Agatha Christie *Filler de Hatırlar*’da hem bilimsel yöntemin hem de yazınsal yaratıcılık ve kurgunun en iyi şekliyle bir yazar değil bir dedektif tarafından uygulandığını göstermeye çalışır. Bu romanda gerçeği söylentiden ayırma ve sebepleri sorgulama süreci ile birlikte, geçmişte işlenen asıl suç ve bunun örtbas edilmesi ardındaki sır dedektif tarafından çözülmüş olur. Ancak bu çözüm adaletin sağlanmasına yardımcı olmaz; çünkü zaten ölümlerin altında bir tür adalet sağlama kaygısı vardır. İki roman arasındaki en önemli farklardan biri *Beş Küçük Domuz*’da işlenmiş olan suçun failinin hâlâ dışarıda özgürce yaşıyor olmasına rağmen, *Filler de Hatırlar* adlı romanda işlenen cinayet, idam ve intihar eylemlerinin faillerinin hayatta

olmamasıyla durumun sadece bir gizem olarak seyirciye sunulmasıdır. Romanın sonunda gizemin çözülmesi her ne kadar dedektif ve geride kalan akrabalara bir tatmin sağlasa da okuyucuya *Beş Küçük Domuz*'daki katilin dedektifle yüzleşmesi sırasında yaşanan gerilimi sunamadığı ortadadır. Heyecanla beklenen adaletin yerine getirilme eylemi yıllar önce zaten gerçekleşmiş, geriye sadece hikâyenin tamamlanması ve bir bütün halinde okuyucuya sunulması kalmıştır. Türün genel beklentisi olan tatminin okuyucudaki bu etkisi ne yazık ki bir yarım kalmışlık hissi bırakmaktadır.

Ancak bu romanın yarattığı kendine özgü bir tatmin de yok değildir. Romanın 1970'lerde Christie'nin yazarlığının son yıllarında yazılmış olmasından dolayı metinler arası iletişimi çok güçlüdür. *Filler de Hatırlar* romanında Poirot'nun geçmiş başarılarından, örnek cinayet ve çözümlerden, dolayısıyla Christie'nin bilinen romanlarından bahis açılır. *Beş Küçük Domuz* romanındaki cinayet, aradaki benzerliklerden dolayı ilk hatırlanan eserdir. Kendisini iyi tanıyan Baş Müfettiş Spence ve yeni tanıştığı Baş Müfettiş Garroway ile birlikte eski davalarını hatırlayan Poirot önce Caroline Crale davasını nasıl çözdüğünü kısaca anlatır (Christie, 1976: 53-54); arkasından *Elmayı Yılan Isırdı (Hallowe'en Party 1969)* adlı romanında izlediği yöntemden bahseder (Christie, 1976: 54) ve sonra da katilin tavrılarını anımsayarak *Hizmetçinin Ölümü (Mrs. McGinty's Dead 1952)* adlı romandaki cinayetler hakkında konuşur (Christie, 1976: 55). Son olarak ise Spence'in aklına gelen Arthur Conan Doyle romanı *Baskerville'lerin Köpeği (The Hound of the Baskervilles 1902)* örneği üzerine sohbet edilir (Christie, 1976: 60). Bu örnekten yola çıkan Poirot, Ravenscroft çiftinin bir köpekleri olduğu ve köpeğin ölmeden kısa süre önce çok sevdiği sahibesine saldırdığı bilgisini edinir ki bu bilgi kendisine peruklar kadar yardımcı olmuştur; böylece köpeğin sahibi Molly gibi görünen ama aslında o olmayan bir benzerinin ortada dolaştığı fikrine ulaşır. Metinler arası ilişkinin hem Christie'nin kendi eserleri hem de bu roman türüne öncülük eden ve çok iyi bilinen bir Sherlock Holmes macerasıyla vurgulanması, metinler arası dayanışmayı ve yazılı anlatıların birbirleri için aslında ne kadar yol gösterici olduğunu işaret etmektedir. Dedektif karakteri bu metinler arası ilişkinin farkında olan, aralarındaki yazınsal bağı görebilen ve bunları yine yazınsal bir yetenek ile birleştirebilen biri olarak kahramanlaşmaktadır.

Sonuç

Daha önce de belirtildiği gibi Bergson, bellek ve hatırlama olgularının bireysel olduğunu söylemişti. Aynı cinayetin anılarına sahip olmalarına rağmen, *Beş Küçük Domuz*'daki beş kişinin olayları hatırlama süreçleri ve yazıya dökme eylemleri farklı şekilde işler ki bu da dedektifin olayların ayrıntılarını birleştirip bütünleştirme işini kolaylaştırıcı bir durumdur. Bu sayede sadece bir cinayet çözümlenmemiş, cinayetle ilgili kişilerin o dönemdeki duygu, düşünce ve eylemleri de ortaya serilerek geniş bir arka plan oluşturulmuştur. Bu romanda bütün işe yarar bilginin dosyalar, ifadeler, günlükler ve mektuplar gibi yazılı anlatılardan gelmesi ise eserin başkarakterleri olan dedektif Poirot'nun bu arka planı oluşturup bir yazara dönüşmesini vurgulayan unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak *Filler de Hatırlar* romanında bir ailenin yaşadıkları, ilişkileri, üyelerinin karakterleri gibi dağınık bilgiler ve

anılar yine dağınık ve çok sayıda kaynaktan gelir. Akrabalık ilişkilerini veya aile üyelerini tam hatırlayamayan bu tanıkların sağladığı veriler anlamlı bir bütün oluşturmak üzere dedektifin eline geçer. Bir hikâye yaratmanın önemli parçalarından biri göstergelerin doğru okunması ve yorumlanmasıdır. Eserin içinde bir dedektif romanı yazarı olmasına ve Poirot ile birlikte çalışmasına rağmen, Ariadne Oliver'ın bu göstergeleri doğru kullanamaması ve beceriksizliği özellikle vurgulanmış gibidir. Böylelikle dedektif bir yazardan çok daha üstün bir konuma getirilmekte ve yaratıcı yazarlık özelliğiyle öne çıkarılmaktadır. Sonuç olarak, *Beş Küçük Domuz* ve *Filler de Hatırlar* romanlarında geçmişte işlenen cinayetlerin gizeminin dedektif Hercule Poirot tarafından çözülmesi ve bu çözüm sürecinin yine dedektif tarafından bir hikâyeye dönüştürülmesi gerçekleşmektedir. Böylelikle bu romanlarda, Poirot'nun sadece rasyonel düşünen bir suç çözümleyicisi olmadığı, bunun yanında, yazılı verilere hâkim olabilen, onları hem okuyup hem de anlamlı birer hikâyeye haline getirip yazıya döken bir yaratıcıya dönüştüğü vurgulanmaktadır.

Kaynakça

- (Bergson, 2007): BERGSON, Henri. *Madde ve Bellek: Beden-Tin İlişkisi Üzerine Deneme*. Çev. Işık Ergüden. Dost Kitabevi, Ankara 2007.
- (Bernthal, 2016): BERNTHAL, J.C. *Queering Agatha Christie*. Palgrave, Norwich 2016.
- (Bilgin, 2013): BİLGİN, Nuri. *Tarih ve Kolektif Bellek*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2013.
- (Bozkurt, 2015): BOZKURT, Ahmet. *Unutma Zamanı: Yazı, Bellek ve Eleştiri*. İnkılâp, İstanbul 2015.
- (Christie, 1976a) CHRISTIE, Agatha. *Filler de Hatırlar*. Çev. Gönül Suveren. Altın Kitaplar, 1976.
- (Christie, 1984b): CHRISTIE, Agatha. *Beş Küçük Domuz*. Çev. Gönül Suveren. Altın Kitaplar, 1984.
- (Ergun, 2015): ERGUN, Zeynep. *Kardeşimin Bekçisi: Başlangıcından II. Dünya Savaşı'na İngiliz Dedektif Yazını*. Labirent Yayınları, İstanbul 2015.
- (Hühn, 1987): HÜHN, Peter. "The Detective as Reader: Narrativity and Reading Concepts in Detective Fiction", *Modern Fiction Studies*. 1987, 33. 3 pp: 451-466.
- (Poe, 1962): POE, Edgar Allan. *Morgue Sokağı Cinayeti*. Çev. Memet Fuat. Varlık Yayınları, 1962.
- (Todorov, 1977): TODOROV, Tzvetan. "The Typology of Detective Fiction." *The Poetics of Prose*. Basil Blackwell, 1977.
- (York, 2007): YORK, Richard. *Agatha Christie: Power and Illusion*. Palgrave, 2007.

